

Grepl, Miroslav

Záznam diskuse

In: *Otázky slovanské syntaxe. II, Sborník symposia "Strukturní typy slovanské věty a jejich vývoj"*, Brno 20.-22.10.1966. Bauer, Jaroslav (editor). Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1968, pp. 147-161

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120058>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Z Á Z N A M D I S K U S E

Diskusi k obecné problematice větného typu a metodolog. otázkám zkoumání větných typů bylo věnováno dopolední i odpolední zasedání ve středu 19. října. Ale i potom se někteří diskutující ve svých vystoupeních k této problematice vraceli. Zahrnujeme proto do našeho přehledu i ty diskusní příspěvky, které byly předneseny v dalších dnech zasedání, pokud se vztahují k dané tematicce.

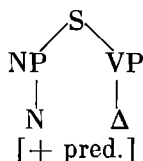
Jako první vystoupil R. Růžička (Leipzig). Zdůraznil a rozvedl některé hlavní myšlenky svého referátu. Domnívá se, že pojem strukturní typ slovanské věty je možno interpretovat nejlépe na základě generativně transformační gramatiky. Vychází při tom z potřeby analyzovat vztahy mezi syntaktickými systémy (přesněji mezi systémovými syntaktickými pravidly) jednotlivých slovanských jazyků. Taxonomické stanovení abstraktních větných reprezentantů, pojímaných jako základní typy nebo vzorce, nemůže být podle něho chápáno jako řešení otázky strukturního typu slovanské věty. Spíše je možno usilovat srovnáváním abstraktních větných reprezentantů o stanovení obecných (univerzálních) rysů strukturních typů různých slovanských jazyků. Větné typy jsou při tom srovnávány na základě podobnosti nebo identity podle jistého hlediska a nově klasifikovány. Musí přitom být respektována hierarchie klasifikačních kritérií. Je ovšem těžké takovou hierarchii vybudovat. Musíme proto postupovat snadněji a účelněji: konstruovat systémová pravidla a pokusit se takto stanovit syntaktické univerzálie slovanských jazyků; měřit blízkost a podobnost syntaktických jevů na blízkosti a podobnosti (na vzdálenosti) různých pravidel. Bylo dále zdůrazněno, že se autor pokusil o takový generativní výklad ve svém referátě a že tomuto hledisku dává přednost. Nevěří, že taxonomická klasifikace a kategorie představují nejlepší výklad pojmu strukturní typy věty, nýbrž že k tomu lze dospět studiem a stanovením systémových syntaktických pravidel slovanských jazyků.

M. Ivičová (Novi Sad) se obírala nejprve otázkou specifčnosti slovanské věty, reagujíc přitom na stanovisko M. Grepla, který pokládá za nejvýhodnější obecný symbol pro větu ve slovanských jazycích symbol VF, neboť zahrnuje jak věty dvoječlenné, tak jednočlenné. Aplikujíc generativní přístup v modifikaci P. M. Postala a J. Katze, upozornila na to, že by bylo možno při popisu jednočlenných větných typů ve slovanských jazycích využít symbolu Δ , chápaného jako držitel místa pro jistou kategorii, např. pro kategorii (ideu) subjektu. Vycházelo by se tedy i při interpretaci vět jednočlenných z primární dvoječlenné strukturní základny.

V další části svého diskusního příspěvku se M. Ivičová vyslovila ke způsobu interpretace větných struktur *otec seděl smutný* — *otec seděl smutně* v referátě H. Křížkové (diskusní příspěvek otištěn v plném znění zde na str. 163)

zaujala stanovisko k názorům A. J. Michněviče o syntaktické relevantnosti sémantických slovních tříd (příspěvek otištěn v plném znění na str. 166).

Na první bod diskusního příspěvku M. Ivičové navázal F. Miko (Košice). Také on je toho názoru, že při interpretaci jednočlenných vět je třeba vycházet z dvojčlenné strukturní základny, že jednočlenné věty jsou už vlastně o jeden stupeň nižší derivate struktury dvojčlenné, a vyslovuje se pro využití symbolu Δ . Popis jednočlenných nominálních vět typu SKOLA by přitom v tomto pojetí byl interpretován jako subjekt s jakousi interní predikací (predikativním obsahem), tedy takto:

Obdobně možno popsat i jednočlenné věty slovesné.

Fr. KOPEČNÝ (Brno) reagoval na referát Fr. Daneše. Obsahová rovina se mu jeví jako zcela mimojazyková, jako něco předběžného, co se teprve organizuje a přitom nabývá své specifiky. Podtrhuje v souvislosti s tím myšlenku v referátě obsaženou, že např. záměna konstrukce *Jana bolí hlava za Janovi bolí hlava* přináší sebou také změnu obsahovou, tedy nejen mluvnickou změnu téhož obsahového materiálu. Dále si položil otázku o způsobu jazykové realizace obsahu (propozice) a upozornil při tom na to, že ve srovnání s konstrukcí ruskou (*U Ivana bolit golova*) a anglickou (*John has headache*) nepředstavuje uváděný český ekvivalent *Jana bolí hlava* skutečný větný typ: jde o formu omylovou, vzniklou mimovědomní analogií, která není napodobitelná ad extra. V závěru svého diskusního příspěvku se Kopečný dotkl otázky konstitutivních prvků větného vzorce. Upozornil zejména na Paulinyho pojetí intence slovesa, podle kterého nejde o doplnění slovesa, jako spíše o jeho vyplnění. Proto mohou být konstitutivní i nutná doplnění adverbialní a jiná, jak to uvádí např. Grepl v konstrukci *Dýchá se mi lépe*, kde je každý komponent opravdu nutný.

S poznámkami k větné sémantice vystoupil také K. HAUSENBLAS (Praha). Zdůraznil, že Danešovi v jeho referátě jde o to, postihnout sémantický korelát mluvnické stavby věty. Na příkladech *Pavel jde před Petřem* || *Petr jde za Pavlem*, *Pavel s Jendou* || *Jenda s Pavlem* a *A je větší než B* || *B je menší než A* snažil se ukázat, že propozice není totéž, co význam dané konstrukce, a vyvodit z toho závěr, že i v případě dvojice *Předseda vlády vyznamenal úředníky* a *Úředníci byli vyznamenáni předsedou vlády* jde v každém případě z hlediska lingvistického (proti hledisku logickému) o jiný význam, neboť je tu různá perspektiva, různý přístup mluvčího apod. Dále pak Hausenblas upozornil na to, že při analýze větného významu je třeba si klást jednak otázku, jaké větné konstrukce vyjadřují touž sémantickou strukturu, jednak otázku obrácenou, jaké významy může vyjadřovat tatáž větná konstrukce. Při řešení těchto otázek je třeba mít na zřeteli tři významové roviny: a) Jaký je obecný význam dané konstrukce? Dá se nějaké konstrukci připsat obecný význam? b) Jaké jsou (v rovině systémové) dílčí, jednotlivé významy této konstrukce? c) Jaké významy se konkretizují při lexikálním obsazení dané konstrukce?

K problematice větné sémantiky diskutoval také K. HORÁLEK (Praha). Reagoval nejprve na příspěvek K. Hausenblase o dvojí možné interpretaci sémantické struktury věty — logické a lingvistické — a zdůraznil, že je především nutno se ptát, kdo má pravdu. Otázku větné sémantiky chápe v podstatě jako problém syntaktické synonymie. Proti Danešovi namítá, že rozdíl mezi oběma druhy synonymity, jak je ve svém referátě rozlišuje Daneš, není rozdíl zásadní: první není dána jen totožností významové struktury a druhá jen stejností obsahu. Zdůraznil, že i v první je obsah stejný. K tomu Fr. Daneš ve faktické poznámce uvedl, že pro něho každá synonymie v oblasti designátu je dána zároveň i synonymií v oblasti denotace. Nakonec se Horálek zabýval užitečností pojmu propozice v lingvistice. Upozornil na to, že to je formulace nominalistická, kterou zavedli logikové, chtějíce se vyhnout předpokladu, že existuje objektivní realita. Zdá se mu, že v našem prostředí je třeba dát přednost termínu detonace.

K otázce významu, funkce významu při práci se syntaktickými strukturami a funkce významu při určování transformace a její hranice mluvil Z. OLIVERIUS (Praha). Namítá proti Horálkovi, že sémantický rozdíl mezi slovy Abendstern a Morgenstern není dán rozdílem mezi designací a denotací. Jestliže konstatujeme, že obě slova označují tutéž hvězdu, pak se dopouštíme nepřesnosti. Obsahem těchto slov není totiž označení určité hvězdy, kterou hvězdáři nazývají tak nebo onak, ale je to označení této hvězdy v určité situaci, výskytu. Bylo by proto možno se dívat na tato dvě slova jako na dvě poziční varianty jednoho elementu. Je nutno podle Oliveria upřesnit poměr designátu a denotátu zejména v tom smyslu, nakolik jazyk vystihuje jenom objektivní realitu. Dále se Oliverius zamýšlí nad otázkou sémantické identity jako kritéria transformačních vztahů a upozorňuje s odvoláním na R. Zimka na to, že při neexistenci naprosté synonymity bychom vlastně žádné transformace neměli. Připomíná, že Apresjan užívá jako kritéria transformačního vztahu mezi dvěma konstrukcemi toho, zda jsou doplnitelné typiími rozvíjejícími komponenty (*дом построен со вчерашнего дня* × **рабочие построили дом со вчерашнего дня*). Uvedl dále, že Harris, kterému se vytýká, že nepracuje s významem, ve skutečnosti bere význam v úvahu, ale prověřuje ho jinak než intuitivně. Za prověřování považuje zaměnitelnost v různých kontextech, podobně jako Isačenko. Přitom je nutné přihlédnout k tomu, že v různých pozicích daný obrat je vždycky doprovázen určitou významovou změnou. Je tedy s danou strukturou vždy spojen jistý invariantní význam, a v jejich konkrétních transformacích by bylo možno mluvit o pozičních variantách tohoto významu.

O. LEŠKA (Praha) diskutoval k pojetí větného typu. Upozornil úvodem na nutnost rozlišovat rozdílné přístupy reprezentované dnes zejména na jedné straně klasickou a na druhé straně transformační gramatikou. Přesto však se domnívá, že je možná rovina kladení obecných lingvistických otázek. Za takovou považuje i otázku větného typu, což je podle něho v určitém smyslu nový objekt zkoumání. Domnívá se, že tak, jak je tento problém na symposiu uveden, nejde o větné typy (o typy věty), ale o funkčně výpovědní typy. Pokud mají gramatickou aktualizaci, mluví o funkčně výpovědních typech větných, pokud takovou aktualizaci nemají, jde o funkčně výpovědní typy nevětné. Nemyslí, že by jiný přístup nežli generativní znamenal jen pouhou inventarizaci. Je toho názoru, že i při jiných přístupech, než je formulace

soustav pravidel a generování, může jít o víc než o inventarizaci. Už sám přístup, který by vysvětloval motivaci jednotlivých funkčně výpovědních typů, znamená víc než pouhou registraci. Jestliže totiž jednotlivé funkčně výpovědní typy jsou varianty určité základní struktury, musí být tyto varianty nějak motivovány. Domnívá se, že to je především motivace obsahově lexikální, dále inherentní a konečně adherentní (daná kontextem jazykovým nebo situačním).

J. BAUER (Brno) se ve svém příspěvku zabýval obecnou problematikou větných typů. Zdůraznil, že vymezit větné typy můžeme jen v téže rovině na základě jednoho kritéria. Budeme tak mít různé typy v různé rovině abstrakce a vždycky je budeme vymezovat proti sobě. Je třeba vycházet přitom z jednoho kritéria a stanovit distinktivní znaky. Absolutní vymezení větného typu o sobě je podle něho nemožné. V této souvislosti se Bauer dále dotkl otázky pojmoslovné: větný typ, větný vzorec, větné schéma aj. Nej-příjemnější návrh na jejich hierarchizaci vidí v referátu M. Grepla. Budeme-li chápat větný typ jako množinu výpovědí, které jsou organizovány na základě téhož syntaktického schématu, rozlišíme pojmy větné schéma jako element roviny strukturně syntaktické a větný typ jako to, co na základě schématu vzniká, co se na základě tohoto schématu generuje. Symbolické zachycení větného schématu by byl větný vzorec. K otázce reálnosti existence větných typů uvedl, že za reálné je třeba považovat jen to, co má zřetelnou charakteristiku formální. Zdůraznil přitom i nutnost charakteristiky sémantické a funkční, ale upozornil na potíže, které jsou s tím spojeny. Uvedl například, že se jistě lze dohodnout na formálním kritériu, podle kterého budeme rozlišovat věty jednočlenné a dvočlenné, avšak jasné sémantické vymezení těchto dvou typů je nesnadné. Naproti tomu vezmou-li se v úvahu typy podle modalit, lze je dobře charakterizovat sémanticky, ale teprve v poslední době se dělají pokusy charakterizovat je také formálně. Dále věnoval Bauer pozornost konstitutivním a fakultativním prvkům větných vzorců. Snažil se zejména odpovědět na otázku, kde hledat míru obligátnosti doplnění VF. (Tato část diskusního příspěvku je otištěna v plném znění na straně 164—165.)

V závěru svého příspěvku se vyslovil ke způsobu interpretace konstrukcí *sedí smutně* // *sedí smutný* v referátě H. Křížkové a v některých jiných diskusních příspěvcích. Upozornil na to, že tyto konstrukce mají svou dynamiku i v plánu synchronním: adverbializace doplňku probíhá tu před našima očima. Směr vývoje je přitom evidentní a pro systémovou interpretaci závažný. Při objasňování funkčních vztahů mezi oběma konstrukcemi je proto třeba mít na zřeteli to, že nastupující je typ adverbialní (*sedí smutně*) a ustupující je typ doplňkový (*sedí smutný*).

A. J. MICHNĚVIČ (Minsk) se ve svém příspěvku zabýval otázkou sémantické struktury syntaktického vzorce. Vyšel z porovnání konstrukcí *Мальчик разбил стекло*; *Ветка разбила стекло* a upozornil na to, že různost transformací obou těchto konstrukcí (*Ветка разбила стекло* → *Веткой разбило стекло*; *Мальчик разбил стекло* → *Мальчиком разбило стекло*) vede některé lingvisty k závěru, že sloveso *разбить* má dva významové invarianty. Jiní lingvisté zase vidí příčinu v tom, že v prvním případě (*Мальчик разбил стекло*) je podmět vyjádřen substantivem životným a v druhém (*Ветка разбила стекло*) substantivem neživotným. I to je podle Michněviče názor chybný. Je přesvědčen o tom, že zmíněné rozdíly v transformaci obou kon-

strukcí lze vysvětlit jiným, správnějším způsobem. Transformace v plánu výrazu je totiž podle Michněviče současně transformací v plánu významovém. Hlubkovou strukturou můžeme proto nazývat také strukturu sémantickou. V uvedených konstrukcích nejde primárně o to, že *ветка* je substantivum neživotné a *мальчик* substantivum životné, neboť to nejsou kategorie gramatické. Podstatné je podle Michněviče to, že slovo *ветка* náleží do třídy slov s příznakem neaktivnosti, kdežto slovo *мальчик* náleží do třídy slov s příznakem aktivity. Tím lze vysvětlit, proč konstrukci *Ветка разбила стекло* lze transformovat na *Веткой разбило стекло*, kdežto konstrukci *Мальчик разбил стекло* takto transformovat nelze. V transformovaných konstrukcích není totiž protiklad aktivnost—neaktivnost neutralizován, ba naopak přílušná pozice bývá obsazena slovem se sémantickým příznakem neaktivnosti.

Z uvedeného výkladu pak Michněvič vyvodil obecný závěr, že při stanovení syntaktických struktur je třeba nutně obrátit pozornost k sémantice a vycházet při tom z pojmu sémantických tříd slov. Nemůžeme nic říci o povaze syntaktického vzorce, pokud nevezmeme v úvahu sémantické třídy slov.

Diskutující se potom pokusil na příkladech naznačit, jak dochází k stabilizaci sémantických slovních tříd a jak je lze stanovit a rozlišovat.

Na příspěvek A. J. Michněviče navázal VL. HRABĚ (Praha). Namítl, že (hypotetický) typ *Человеком заткнуло дыру* není v transformačním vztahu k jádrové konstrukci *Человек заткнул дыру*. V takovém případě se jádrová věta vždy nutně chápe jako konstrukce s aktivním subjektem. V konstrukci *Человеком заткнуло дыру* substantivum *человек* příznak aktivity postrádá. Mohou-li taková substantiva vystupovat jednou jako aktivní, jindy jako neaktivní, je velmi těžké podle Hraběte některé sémantické slovní třídy vymezit a určit.

M. IVIČOVÁ (Novi Sad) v příspěvku reagujícím na vystoupení A. J. Michněviče zaujala stanovisko k tomu, do jaké míry je v rovině gramatické relevantní sémantický protiklad životnost — neživotnost a s ním spojený příznak aktivnost—neaktivnost. (Příspěvek je otištěn v plném znění na str. 166.)

J. VEYRENC (Paris) diskutoval o některých otázkách aplikace strukturálního pojetí v syntaxi. Úloha strukturální syntaxe je dvojí. Strukturální syntax dovoluje dát teoretickou bázi pro zkoumání problémů, které souvisí s intencemi mluvčího při projevu. Ale syntax může nejen poskytnout aparát pro analýzu výpovědi, jak jsme to slyšeli dnes; její úloha se může ještě rozšířit, pokud se rozšíří její teoretická základna i na některé otázky, které se dosud jevily jako doména morfologie. Řešení těchto otázek se jeví hospodárnější, jestliže k nim přistoupíme z hlediska syntaxe. Pokud jde o slovesné prefixy, o vztah jejich syntaktické problematiky k nižším rovinám jazykové struktury, projevuje se tento vztah zcela zřetelně. Při stanovení hypotézy pro rozbor slovesných prefixů můžeme vycházet z jejich jednoho významu základního (invariantního). Východiskem je předpoklad, že pro každý prefix existuje jen jediný význam invariantní, který vyplývá z organizace, ze systému prefixů a z protikladů, které existují uvnitř tohoto systému. Např. v systému ruských prefixů protiklad *za-* s významem meze překonané a *ot-* s významem meze opuštěné, nebo protiklad předpony *po-* s centrálním významem podílnosti a předpony *s-* s centrálním významem syntézy, pospolitosti. Tyto základní významy jsou ovšem jen hypotézy; avšak právě s pomocí syntaxe můžeme

zkoumat různé jejich realizace. Veyrenc potom na příkladech z ruštiny ilustroval, jak syntaktický aspekt pomáhá diferencovat různé funkce téže předpony. Na dvou slovesech s prefixem *от*, z nichž jedno má vazbu nulovou a druhé vazbu vyjádřenou ukázal, že v prvním případě nedostatek vazby svědčí o vnitřní funkci prefixu, v druhém pak vazba ukazuje na funkci prefixu zaměřenou externě (navenek); Jinak řečeno, protiklad dvou takových prefigovaných sloves s rozdílností vazby (0 × vazba) není ve stránce lexikální, ale gramatické.

K otázce větných typů a struktury věty z hlediska funkčního promluvil P. SGALL (Praha). (Jeho příspěvek v plném znění otiskujeme na str. 167n.)

N. J. ŠVEDOVÁ (Moskva) diskutovala k pojetí paradigmatu věty. Zdůraznila úvodem fakt, že věta je jednotka mající svou formu a význam. Gramatickou formu věty tvoří to nebo ono strukturní schéma se svými systémovými obměnami. Gramatickým významem věty je predikativnost; ta představuje složitou kategorii vytvářenou vzájemnou souhrou objektivní modálnosti a syntaktického času.

Při výkladu pojmu paradigma věty vyšla Švedová z příkladu. Uvedla řadu modálně časových obměn věty *Пожар!* (*Пожар! Был пожар. Будет пожар. Был бы пожар! Будь бы пожар! Если бы пожар! Пусть будет пожар!*) a položila si otázku, zda tu jde o pouhé realizace morfologického paradigmatu slovesa na syntaktické úrovni nebo zda všechny uvedené obměny základního strukturního schématu (vzorce) představují skutečné konstrukce syntaktické, které jen využívají ve své stavbě ty nebo ony morfologické formy slovesa pro vyjádření odpovídajících syntaktických vztahů. Podle Švedové je nutné chápat tyto varianty jako soustavu syntaktickou, jako soustavu forem věty, jako větné paradigma. Pro toto své tvrzení pak autorka uvedla řadu zajímavých argumentů.

Zdůraznila na příklad, že je třeba zásadně rozlišovat čas morfologický a čas syntaktický; jsou to kategorie vnitřně hluboce odlišné. Časové formy slovesa (např. *читаю, он читал, будешь читать*) jsou jednoznačné. Syntaktický čas je naopak mnohoznačný; tatáž forma (např. *я читал*) může mít různé časové významy: shodu děje s jiným dějem (současnost) v pláni minulostním (*Когда я вошел, он читал*), trvání děje v pláni minulostním (*Вчера я весь день читал*), význam perfekta aj. Jestliže uznáváme absolutní a relativní časy ve stavbě souvětí, nemůžeme neuznat syntaktický čas v jeho specifičnosti a odlišnosti od času morfologického také ve větě jednoduché. Hlavní člen věty — predikát — jako organizující centrum věty využívá morfologických forem slovesa pro syntaktické cíle. To znamená, že v uvedené řadě paradigmatických forem věty nemáme před sebou jen vlastní morfologické změny (obměny) slovesa, ale využití těchto obměn pro vyjádření syntaktických jednotek s jistým časovým významem.

Jako další důvod pro potřebu rozlišovat mezi kategoriemi morfologickými a syntaktickými uvedla Švedová okolnost, že se paradigma slovesných forem v ruštině plně nekryje se soustavou forem vytvářejících paradigma věty. V systému morfologických tvarů slovesa nejsou např. takové formy jako *читай бы* (*читай бы громче, его бы слышали*); *будь бы*; *ходи бы* aj. Ve vlastním paradigmatu slovesném chybějí s rozkazovacím způsobem homonymní formy typu: *Подожди он немного, он бы все узнал*. Tato forma homonymní s imperativem vzniká pouze ve stavbě věty. To dokazuje i fakt, že se od některých sloves (např. od modálních sloves typu *стоять, годиться, прийти*) tyto

formy netvoří ani ve větné struktuře. To vše podle Švedovové svědčí o tom, že paradigma slovesa a systém forem v přísudku si neodpovídají; formy přísudku se tvoří podle specifických zákonů nezávisle na paradigmatu slovesa. Své tvrzení se dále pokusila dokázat ještě také srovnáním konstrukcí *Он учитель, Зима* s konstrukcemi *Он был (будет) учитель, Была зима*. Základní (výchozí) konstrukce je bezslovesná. Její slovesné obměny je proto třeba chápat jako morfologicky neparadigmatické. Rozdíl mezi syntaktickým a morfologickým časem vyplývá také podle Švedovové z porovnání takových dvojic jako *он учит — он учитель; он учил — он был учитель*. Syntaktický čas u každé dvojice se shoduje, avšak vyjadřuje se různě: u prvních komponentů dvojice je syntaktický čas vyjádřen spojením subjektu a přísudkového slovesa, kdežto u druhých spojením subjektu s (přisudkovým) jménem, a to buď samým nebo ve spojení s formou pomocného slovesa. Tedy např. syntaktický čas ve větném typu *он учитель* vyjadřuje se nikoli prostředky morfologickými, nýbrž syntaktickými — formou predikátu. Na závěr těchto úvah Švedovová znovu podtrhla svou základní myšlenku o hlubokém rozdílu mezi morfologickými a syntaktickými formami slovesa a jejich významy. V případech *он учил, он будет учить* jde o formální shodu syntaktického času s morfologickým, ale v případě *учи он хоршо, его любили бы ученики* taková shoda není, protože forma v morfologickém paradigmatu slovesa označující rozkaz zde vyjadřuje ireální děj, podmiňující děj jiný. Stejně tak forma *позабудь* označuje v morfologické rovině jenom rozkaz, jiného významu nemá. Ovšem ve větě *А я позабудь, где он живет* označuje tato forma minulý čas aj. Musíme proto při syntaktickém rozboru operovat pouze syntaktickými významy slovesa.

V další části svého příspěvku věnovala Švedovová pozornost povaze podmiňovacího způsobu v ruštině. Postavila tezi, že forma podmiňovacího způsobu je vlastně v podstatě syntaktická záležitost, je tvořena syntakticky. Lze pochybovat o zařazování formy typu *читал бы* do morfologického paradigmatu slovesa; na to ukazují také taková spojení s *бы* jako: *читай бы, будь бы* aj., možná jen ve větě. Dále pak Švedovová na podporu své teze uvedla, že formy podmiňovacího způsobu ve větách jsoucích složkami souvětí vystupují vcelku ve čtyřech samostatných typech: a) ve formě, která se vnějškově shoduje s tvarem rozkazovacího způsobu; sloveso přitom vždy zaujímá začátkovou pozici *Приди он пораньше, он бы не опоздал*; b) ve formě imperativu s částicí *бы*; slovosled je stejný jako v prvním případě (*Приди бы он пораньше...*); c) ve formě sloveso v minulém čase + *бы*, (*Пришел бы он пораньше*); d) ve formě neslovesné (*У меня бы денги*).

A. MIROWICZ (Warszawa) se zabýval otázkou modálnosti a problematikou klasifikace modálních typů vět. Navrhoval, aby se při klasifikaci větných typů podle modalitý přihlíželo k opozici reálnost—ireálnost.

K podstatě modálnosti pak Mirowicz uvedl, že je spjata s každou predikací. Za konstitutivní prvek modálního statutu věty považuje morfologický modus. Ten však nestačí. Máme dva mody, kondicionál a imperativ, kdežto různých odstínů ireálnosti je mnohem více. Proto je kondicionál ve vysoké míře polysémantický. Nedostatek modů se nahrazuje různými modálními částicemi, modálními slovesy a predikativy. K nim se druzí ještě prostředky fonetické, zejména intonace.

Dále se Mirowicz dotkl vztahu modálních typů k typům syntagmaticko-

predikačním. Řešení této otázky je obtížné, neboť není jasno, jak chápat syntaktické paradigma. Někteří říkají, že paradigma věty vzniká transformacemi, šlo by tedy o různé struktury s identickou sémantikou. Avšak je to (syntaktické) paradigma? Nebo spíše jde nikoli o identický význam, ale o jednu základní strukturu, která se různým způsobem dodatečně modifikuje. V tom případě by bylo třeba různé modální typy chápat jako větné paradigma. To znamená, že by to byly jakési varianty jednoho typu syntagmaticko-predikačního.

V závěru svého příspěvku připojil Mirowicz poznámku k dosavadnímu průběhu diskuse. Zdá se mu, že v mnoha vystoupeních bylo fragmentárně naznačeno mnoho závažného, bohužel to však nebylo dořešeno do konce, a proto to vzbuzuje námitky. Jako příklad uvedl tvrzení, podle kterého se konstrukce *Рабочие построили дом а Дом был построен рабочими* liší od sebe tím, že aktivní věta nemůže mít u sebe adverbium temporis (**Рабочие построили дом со вчерашнего дня*). Proti tomu Mirowicz namítá, že jsou adverbia temporis, která mohou slát u obou typů: *Рабочие построили дом неделю тому назад* // *Дом был построен неделю тому назад*. Aby se věc skutečně objasnila, je třeba vzít v úvahu všechna adverbia loci i temporis. Podobně pro objasnění vztahu mezi konstrukcemi *Мальчик разбил окно* // *Ветка разбила окно* // *Веткой разбило окно* je třeba vzít v úvahu konstrukci *Мальчик разбил окно веткой*. Bez ní náležitá interpretace není možná. Je nutno řešit otázky nikoli fragmentárně, ale se zřetelem k celé problematice.

K problematice jádrových vět z hlediska generativní gramatiky mluvila I. ZIMMERMANNOVÁ (Potsdam). (Diskusní příspěvek otištěn zde v plném znění na str. 170n).

Otázkám specifičnosti mluveného jazyka ve vztahu k jazyku psanému a se zřetelem ke studiu syntaxe nářečí věnovala pozornost I. MAHNKENOVÁ (Göttingen). Přímé zkoumání tu není možné, protože při něm se srovnává mluvený jazyk a jeho systém se systémem spisovným, který má ovšem psanou podobu. To je základní problém. Protiklad mezi psaným spisovným jazykem a mluveným spisovným jazykem nemůže být ztotožněn s protikladem langue — parole. Mnohé rysy mluveného jazyka jsou ovšem nepochybně záležitostmi parole (promluvy). Avšak tak jako psaná a mluvená forma mají jisté vlastnosti společné, má na druhé straně každá z těchto forem rysy specifické, které není možno ignorovat a interpretovat je jako jevy promluvové. Je potřeba pokusit se stanovit to, co je specifické pro mluvený jazyk. Mahnkenová zdůraznila, že tyto rysy jsou systémové povahy. Vyplývají z různých podmínek. K nejdůležitějším řadí jevy prozodické. Mezi nimi zvláštní místo zaujímá zejména intonace. Souhlasí s tím, že v mnoha referátech byla intonace zařazena do jazykového systému (langue), neboť je autonomním prostředkem k vyjadřování syntaktických významů. V této souvislosti vyzvedla důležitost opozic v systému kadencí pro vyjadřování větné modalit, ale upozornila zároveň na to, že např. v srbochorvátštině taková opozice není, a proto se tu rozdíl mezi větami oznamovacími a tázacími vyjadřuje celkovým průběhem intonační linie věty.

K otázce promluvové realizaci větných typů promluvil J. BAUER (Brno). Pokládá za velmi potřebné rozlišovat typy v rovině systémové a promluvové. Nesporně existují typy, které patří do roviny systémové. Modifikacemi těchto

typů však vznikají celé typy výpovědní, typy výpovědních realizací těchto gramatických typů. Dostáváme tak mezi individuálními realizacemi a abstraktní gramatickou strukturou jakési střední patro, to je ovšem také členěno. Našli bychom zde rovněž prvky, které mají blíže k typům čistě systémovým a na druhé straně prvky jdoucí až ke konkrétním individuálním promluvo- vým realizacím. Tady je podle Bauera jádro problému. Je třeba najít při popisu jazyka místo pro takové konstrukce, na jaké upozornil R. Mrázek (*Že upadneš. Žes tam chodil. Tak abychom už šli.* aj.), zvážit, co zde skutečně lze považovat za větné schéma v rámci systémovém. Nevyhneme se tady induktivnímu zkoumání, zachycení typů a pokusům o zobecnění. Bauer dal plně za pravdu Mrázkovi v tom, že je třeba při zkoumání syntaktické oblasti jazyka nezůstávat stále u několika málo základních vžitých příkladů, které jsou vlastně náhradou vzorců jen pro nezákladnější větné typy na nejvyšší úrovni abstrakce. Je třeba jít do nižších rovin abstrakce. Zvláště potřebné to je při zkoumání syntaxe nářeční. V této souvislosti upozornil Bauer na závažné myšlenky obsažené v referátech J. Chloupka, V. Micháلكové a J. Balhara, zejména pak na to, že je mnohde problematické rozlišovat v nářečí jevy systémové od jevů promluvo- vých, neboť mluvnická stavba dialektu se utvářela poněkud jiným způsobem. V syntaktické oblasti nářečí je řada konstrukcí, o kterých nemů- žeme dobře tvrdit, že jsou jen důsledkem nedostatečné promluvo- vé realizace jinak kompletního schématu, tak jako je tomu v běžně mluvených, situačně vázaných projevech spisovných. U spisovných projevů můžeme skutečně v mnoha případech myslet na kontextově nebo situačně podmíněnou neúplnou realizaci vzorce (např. v replikách), protože taková realizace je vždy dopl- nitelná. Avšak v nářečí jsou různé nominativní útvary, které takto doplnit nelze; svou mluvnickou podobou nijak nesignalizují, do jakého schématu by patřily. Také při zkoumání starších vývojových fází jazyka nalézáme takových konstrukcí mnoho a můžeme sledovat, jak se dnešní přesně vázaná syntagma- ticko-predikační stavba věty postupně vytvářela. A tak je tomu dnes ještě v mnoha nářečích, zejména archaičtějších.

Také poznámky J. CHLOUPKA (Brno) se týkaly převážně otázky mluveného jazyka a syntaxe nářečí. Souhlasí s I. Mahnkenovou, že specifické rysy mluve- ného jazyka nelze hledat jen v rovině parole, ale i v rovině systémové. V sou- vislosti s tím si položil otázku, zda tendence k parataxi je v nářečí jev systé- mový, zda náleží do syntaktického popisu. Příčina je podle něho ještě ve fakto- rech promluvo- vých, avšak sama tato tendence vede v nářečí k určitému stavu, k určité stabilizaci a normalizaci.

Chloupek pak připojil ještě poznámky navazující na vystoupení O. Lešky. Zdůraznil, že při promluvo- vých motivacích je třeba vedle kontextu jazykového a situačního vzít v úvahu ještě kontext stylistický. Ukázal na větu *Chytří zákazníci kupují v konzumu*, jak je vázána na určitý stylistický kontext a mimo tento kontext je zcela mrtvá. Taková věta, která je na stylistický kontext vázána příliš úzce, nemůže fungovat v běžném jazykovém dorozumí- vání, leda využije-li se jí opět jako aktualizacího prostředku.

K. POPOV (Sofia) věnoval pozornost některým otázkám metodologickým. Úvodem vyzvedl, že historicko-srovnávací jazykověda zanechala dnešní jazy- kovědě bohaté dědictví, materiálové i ideové. Když se dnes hledají nové me- tody, koncepce a řešení, nemělo by se podceňovat minulé. Souhlasí s tím, že strukturalistické metody jsou nutné pro výklad syntaktického systému.

Neodmítá ani přístup generativní, klade si jen otázku, zda tak lze opravdu odhalit skutečné vztahy v syntaxi. Připomněl, že se dnes pracuje především deduktivně, vychází se z abstrakcí a modelů ve snaze postihnout syntaktické universalie. Deduktivní povahu mají také různé logické operace a formalizace směřující k závěrům, které by platily pro konkrétní jazyková fakta. Popov v této souvislosti zdůraznil, že tyto logické operace a formalizace spočívají na formální logice a že se nikde nebere zřetel na logiku dialektickou. Pokusil se ukázat na rozboru negativních konstrukcí v bulharštině, jak dialekticko-logický přístup pomáhá při odhalování protikladných vztahů mezi obsahem a formou. Jen z formálně logického aspektu bychom podle Popova takové vztahy neobjevili. Domnívá se, že mnohé formalizace založené na formální logice dospívají až k takové abstrakci, která ignoruje skutečnosti živého jazyka. Nezdá se mu, že by se při takovém postupu mohlo dosáhnout velkých úspěchů. Pokud jde o metodologickou orientaci, je toho názoru, že každý odborník má právo zvolit si jak metodu, tak i pracovní postupy.

V poznámce k referátu A. Lekova se kriticky vyslovil o možnosti klasifikovat větné typy také z hlediska intonace. Zdůraznil, že intonace je sice syntaktický faktor, ale nikoli autonomní; je podřízena různým funkčním a sémantickým aspektům.

Upozornil dále na to, že na nové logické koncepci, odlišné od logiky formální, buduje T. P. Lomtëv. Jako doklad uvedl to, že Lomtëv označuje všechna substantiva ve větě za predikát. S tím Popov nesouhlasí.

V závěru příspěvku se zabýval Popov aplikací transformační gramatiky na výzkum bulharštiny a pokusil se hodnotit dosavadní výsledky. Zatím takto pracují tři lidé a jejich bádání podle Popova nedospělo k podstatně novým výsledkům. Buď jde jen o formalizaci známého materiálu, nebo o takové interpretace, které on nepovažuje za přijatelné (např. pojetí zájmenného akuzativu jako afixu, pojetí futurálních tvarů v bulharštině jako modálních, nikoli temporálních variant aj.).

Na příspěvek K. Popova reagovala ve svém diskusním vystoupení E. МАΙΟΥΑ (Berlin). Hájila deduktivní postupy v jazykovědě a potřebu hledat syntaktické universalie. Na bulharském materiálu ukázala, jak lze aplikovat generativní model při popisu a interpretaci některých větných struktur bulharského syntaktického systému (srovnej též její referát otištěný zde na str. 291n.).

R. MRÁZEK (Brno) mluvil k základním a odvozeným typům vět a k otázkám metodologickým. Uvedl, že podle názoru brněnských syntaktiků nemělo by srovnávací studium větné syntaxe stále zůstávat pouze u několika málo nejobecnějších, nejzákladnějších větných schémat, jako jsou *Žák píše úlohu*, *Плотники строят дом* atd. Zvláště na syntaktických konferencích posledních let byly už nejednou předmětem úvah a po výrazové stránce samé nepředstavují v srovnávacím aspektu nic problémového. Zdůraznil, že mnohem perspektivnější by bylo soustředit se na nižší roviny větných typů, kde vzrůstá divergence mezi slovanskými jazyky a zvyšuje se potřeba jejich zkoumání. Tam leží i nejvlastnější kouzlo našeho lingvistického bádání. Komplex větných typů je třeba podle Mrázka vidět ve velmi širokém objemu.

Jeden z důležitých úkolů vidí v tom, aby byla odhalena hierarchie větných typů existující v samém systému, aby byla stanovena kritéria, podle nichž jsou větné typy uspořádány v soustavu. Domnívá se, že k periferním oblastem plánu langue, které badatel nesmí pomíjet, patří dokonce i takové útvary, jako

je např. čes. *Že jsi to udělal!* V grafické podobě a vně kontextu tento příklad sám o sobě nic zřetelného nekomunikuje. Aby se stal skutečným typem, nutně musí jakožto konstitutivní rys přestoupit ještě příznaky intonační. Ty mohou být v daném případě dvojího druhu a spoluvytvářejí tedy dva odlišné, třebaže blízké větné typy, a to typy strukturní, neboť se podle nich dá tvořit neomezené množství konkrétních výpovědí: 1) Jednak se může vyjadřovat kategorické přesvědčení o reálnosti sdělované skutečnosti; to signalizuje apodiktická, resolutní intonace (rus. *Ты, наверное, сделал это!*). K postižení konstitutivních rysů této variantní typové platnosti nestačí uvést pouze příznaky formální, výrazové (tj. čistě gramatické — intonační), nýbrž též sémantický invariant; k charakteristice formální tak nutně přistupuje charakteristika obsahová. 2) Jednak může jít o význam lítosti s odstínem výčitky, opět s dosahem v rovině intonační (rus. *Почему же ты это сделал!*). A máme tu přitopeně nový strukturní typ; je dán jednotou příznaků formálních v těsné spojitosti s příznaky intonačními.

Zdůraznil dále obecně, že konstitutivní faktory a zároveň distinktivní rysy větných typů neleží pouze v rovině grafické (této redukce se někdy dopouští generativní syntax), nýbrž také v rovině intonační. Mimo to přistupuje vždy k stránce formální jako důležité kritérium i stránka obecně sémantická.

Dále připojil Mrázek několik poznámek k hierarchii větných typů. Všechny konkrétní výpovědi lze chápat jako promluvové realizace určitého typu (na nejnižší úrovni dochází k rozmanitým individuálním nebo nadindividuálním modifikacím); přitom onen příslušný větný typ bývá nejednou sám odvozen z nějakého typu elementárnějšího, nadřazeného; např. výpověď *Mělo by se už jít domů* vzniká vlastně derivováním ze schématu *Jdeme domů* takovým asi postupem: *Jdeme domů* — *Máme už jít domů* — *Má se už jít domů* — *Mělo by se už jít domů*.

Znovu zdůraznil, že meritum málo nejobecnějších typů z hlediska jejich gnoseologické hodnoty spadá spíše do kompetence formální logiky; pro moderního lingvistu-syntaktika v oboru slovanské syntaxe leží podle Mrázka atraktivnost nikoli tam, nýbrž v typech derivovaných ve směru modalitně (popř. emocionálně) příznakovém. Podporuje názory N. J. Švedovové, aby se při popisu větných struktur dávalo jejich plné časově — modální paradigma.

Pokud jde o metodologické otázky, zdůraznil Mrázek význam generativně transformačního postupu, pokud neodhaluje triviální fakty. Uvedl však také, že tyto postupy představují pouze jednu část z možných metodických postupů, které všechny ve svém souhrnu slouží k objektivizaci a exaktnosti našich výroků a systému jazyka. Patří k nim kromě transformace ještě: sémantická explikace (lapidární postižení invariantní podstaty dané struktury), dále komplementace (toleruje-li daná struktura doplnění určitého nového komponentu či nikoli), eliminace (lze-li odejmout z oné struktury ten který element a trvá-li ještě určitý, alespoň minimální komunikativní smysl), substituce (náhrada komponentu jinými) aj. Nelze tedy povyšovat metodu transformační do úlohy jediné a vše řešící metodiky vědeckého zkoumání jazyka, jmenovitě pak větných typů slovanských.

K metodologickým otázkám se zaměřil také R. RŮŽIČKA (Leipzig). Krátce napřed reagoval na závěrečné poznámky R. Mrázka a uvedl, že přirozeně pro popis jazykové soustavy mohou mít svou platnost i jiné než transformační operace. Nato se zabýval problematikou povrchové a hloubkové struktury

větných vzorců. Zdá se mu, že tato otázka je zásadní pro rozlišování mezi generativním a klasifikačním (taxonomickým) přístupem při popise větných typů. Je toho mínění, že pojmy povrchová a hloubková struktura jsou nepoužitelné pro dosavadní chápání větného vzorce. Pojetí větných typů jako řetězců symbolů ztěžuje rozlišování mezi hloubkovou a povrchovou strukturou, ba činí je v této formě nemožným. Je to podle Růžičky zvláště jasné tehdy, ptáme-li se, jak se v tomto soupisu větných vzorců reflektují inkorporované struktury (relativní, participiální, gerundiální a jiné). Je nepochybné, že jsou pro poznání větných typů závažné, že při objasňování pojmu strukturní typy věty ve slovanských jazycích hrají významnou roli. Bylo by proto třeba značně rozšířit počet větných vzorců, na druhé straně však tu není dostatečný abstraktní aparát jako v TG, aby bylo možno postihnout (odrážet) rekurzivnost větných modelů. K tomu je třeba stále připomínat, že transformace se netýkají dvou vět, ale syntaktických popisů dvou vět. V tom vidí Růžička výhodu transformační gramatiky. Transformační gramatice dává R. přednost také proto, že podle jeho názoru není dosud jasné, kde vlastně při taxonomické klasifikaci končí výčet větných typů a modelů. Otázka, nadhozená Mrázkem, zda ta nebo ona konstrukce ještě je či už není větný vzorec, je zatím řešitelná jen subjektivně.

Jinou potíž při taxonomické klasifikaci větných typů vidí v tom, že nemá ujasněnu hierarchizaci dílčích klasifikačních kritérií.

Diskusní příspěvek P. NOVÁKA (Praha) přednesený v závěru druhého dne zasedání reagoval na třetí bod návrhu perspektivního pracovního plánu, kde se mluvilo o potřebě určité unifikace při symbolizaci; má však obecnější metodologický dosah. Unifikaci symboliky pokládá za záležitost vnější. Mohlo by se spíš mluvit o vymezení termínů, kterých používáme při popisu slovanských jazyků. Šlo by tedy vlastně pro slovanské jazyky o vybudování toho, čemu Chomský říká substancionální universalia (substancional universals). Neví, zdali je pro něco takového doba zralá.

Chomsky vedle universálií substancionálních rozeznává universália formální. Zde jde o jistý motivovaný návrh (resp. výběr) typů gramatiky, tj. jistého typu pravidel, jejich uspořádání atd. Není mu jasné, zdali se dají ony dvě otázky řešit nezávisle (tj. substancionální a formální universália). Nato se pokusil vystihnout, v čem vidí přínos generativního přístupu: ne v tom, že se navrhuje jistý konkrétní typ gramatiky, nýbrž v tom, že se obecně staví požadavek nutnosti výběru nějakého typu generativní gramatiky. Zatím je zde podle Nováka výběr poměrně bohatý. Je to jednak gramatika transformační Chomského, jednak jsou návrhy budovat jistou transformační nastavbu i nad gramatikou závislostní. P. Novák nechce propagovat nějakou konkrétní formu gramatiky, je nutno si však uvědomit potřebnost výběru nějakého typu gramatiky. A při výběru nelze nevážit různé možnosti.

Bez relativizace k jistému typu gramatiky není podle Nováka otázka větných typů specifikována natolik dostatečně, abychom se o ní mohli vyjadřovat. Pokud typy nejsou takto relativizovány k jistému konceptuálnímu schématu, což je vlastně výběr jistého typu gramatiky, není prý jasné, zda něco typ je či není. Připouští, že se lze zatím dohodnout na zkoumání slovanských jazyků, aniž prejudikujeme onen výběr určitého konkrétního typu gramatiky a stanovení oněch substancních universálií, avšak dodává, že velká část otázek, které nám symposium klade, má smysl teprve po jisté relativizaci.

J. POPELA (Praha) se zabýval nejprve otázkou počtu jádrových struktur v češtině a ruštině a reagoval tím na referát R. Mrázka. Podle něho má ruština více jádrových vět než čeština proto, že tam nedošlo k takové unifikaci jako v češtině.

Jádro jeho příspěvku tvořily poznámky o podstatě predikace, v nichž opakoval vcelku to, co je otištěno v jeho referátě. Predikace je podle něho významový syntaktický vztah, nikoli vztah formální. Pro typologické účely jeví se mu jako nejvhodnější rozlišovat při tom dvoukomplexnost a jednoduše na jedné straně a dvočlennost a jednočlennost na druhé straně. Obojí jsou pojmy formální. Vedle toho má Popela za to, že je třeba rozlišovat dvočlennost a jednočlennost významovou, tak např. ve větě *Я работаю* jde podle něho o konstrukci dvoukomplexní, výraz *работая* je zároveň dvočlenný a významově je konstrukce jako celek dvočlenná, neboli jde zde o predikaci. Věta *Работая* představuje strukturu jednoduše, dvočlennou (dva morfémy), významově rovněž dvočlennou, čili jde zde opět o predikaci. Věta *Свита* představuje konstrukci jednoduše, formálně dvočlennou (je tu osobní koncovka), významově však jednočlennou, proto prý o predikaci nejde.

V závěru svého vystoupení zaujal stanovisko k modálnosti a temporálnosti jako k relevantním kategoriím predikace. Nepovažuje tyto kategorie za podstatné znaky věty, neboť podle něho ne všechny finitní slovesné tvary vyjadřují kategorii času (např. rus. imperativ, kondicionál). Ve větách s všeobecným obsahem (*Велыба је savec, Всеchno се мѣнї*) je mimočasovost, neboli kategorie času tu není podle autora nijak důležitá. Domnívá se také, že nominální nesponové věty vůbec nejsou nositeli kategorie času. Za jednu z důležitých námitek proti tvrzení, že kategorie času a modálnosti vytvářejí kategorii predikativnosti, pokládá to, že existují i nevětná časová určení, např. *kdysi slavné město* nebo *včera natrhané třeshně* apod. Existuje též nevětná modálnost, např. *Pochází z Oravy, nejkrásnějšího snad kraje Slovenska*.

F. DANEŠ (Praha) reagoval na některé diskusní příspěvky týkající se jeho referátu. Vysvětlil, že např. konstrukce typu *Jana bolí hlava // Janovi bolí hlava // Jan má bolení hlavy* nebo konstrukce aktivum // pasivum mají společný denotát, tzv. vztahují se k jedné a téže skutečnosti. Nemají však společnou sémantickou strukturu. S tím souvisí otázka, zda mezi denotát a sémantickou strukturu nesenou jazykovými elementy je možno klást ještě rovinu další, nějakou rovinu logicko-sémantickou. Jinak řečeno, klade si Daneš otázku, zda existuje nějaká univerzální logická struktura, kterou lidé všude na světě postižují stejně skutečnost, a pak ji teprve formují různým způsobem v různých jazycích nebo různým způsobem v témž jazyce.

K poznámce K. Hausenblase uvedl, že pokud jde o sémantickou strukturu, nevidí mezi aktivem a pasivem žádný rozdíl. Jistý rozdíl tu ovšem připouští, domnívá se však, že to není záležitost aktuálního členění. Je podle něho těžké tento rozdíl terminologicky přesně vyložit. Zdá se mu, že je to něco na způsob kondenzace: něco dáváme do popředí a něco do pozadí. Snad by se dalo využít Mirowiczových pojmů artikulace věty a modulace věty. Pak by se zmíněný rozdíl dal chápat jako záležitost oné modulace. Připomněl v této souvislosti také Weinreichovou práci o sémantice a jeho termín „uspořádování“ (back-grounding). Domnívá se, že by snad pomocí těchto termínů bylo možno daný rozdíl mezi aktivem a pasivem vyložit.

Další Danešova poznámka se týkala nominálních (neslovesných) vět v po-

jetí N. J. Švedovové. Myslí, že věta, která je jen v jistých pozicích daného paradigmatu bezslovesná, není nominální. Domnívá se dále, že kdybychom aplikovali kritérium Švedovové, podle něhož gramatickým významem věty je *modus a tempus*, nemohli bychom např. názvy knih apod. nazvat jmennými větami. Nemají totiž podle Daneše žádnou časovou ani modální platnost.

Závěrem se dotkl otázky modálnosti věty. Uvedl, že se tohoto pojmu užívá různě, že připouští různou náplň. Připomněl Greplovo rozlišování dvou různých vrstev modálnosti a dodal, že rovněž tzv. propozicionální postoje, jak o nich mluví logika (jako *věří, že...*, *bojí se, že...*, *říká, že...*), představují jistou modálnost. Rovněž tak futurum je jistá modálnost, stejně jako věty intencionálního charakteru typu *doxřá, že...*, *očekává, že...* aj. Zdůrazňuje, že existuje řada vztahů, které by se měly pod pojem modálnost subsumovat, nebo by bylo naopak třeba jinak je rozložit. Domnívá se, že by v budoucnu bylo užitečné, aby se naše úsilí soustředilo k vyjasnění právě pojmu modálnost.

Také M. GREPL (Brno) zaujal stanovisko k některým příspěvkům reagujícím na jeho referát. Zdůraznil znovu, že za nejvýstižnější symbol pro větu ve slovanských jazycích pokládá symbol VF, nikoli například S + P, NP + VP apod. Reagoval tím na návrh prof. Ivičové, která ve svém diskusním příspěvku uvedla, že by bylo možno za subjekt dosadit jednak symbol N, jednak symbol Δ, který by značoval, že by tam subjekt měl být, ale že tam není. Podle Grepla to však není pro slovanské jazyky řešení šťastné, ba vidí v tom řešení ryze formalistické. Domnívá se, že ve větných konstrukcích typu *Svitá* není žádná pozice, která by byla rezervována pro podmět. Podle něho tam žádný podmět, žádný nominativ substantiva dosaditelný není. Řešení se symbolem Δ pokládá tudíž za zcela formální, které spíš zavádí, než věci řeší.

Dále M. Grepl zaujal stanovisko k tomu, jak interpretoval nominální jednočlenné věty typu *Škola* Fr. Miko. Uvedl, že v těchto případech není výraz *Škola* na místě subjektu, nýbrž že jde o predikát. Věty typu *Škola a Prší* se tedy neliší od sebe tím, že by v prvním případě bylo z hlediska dvoječlenné konstrukce obsazeno jen místo subjektu a v druhém místo predikátu. V obou případech běží o predikát, jednou nominální, podruhé verbální.

V další poznámce reagoval na diskusní příspěvek P. Sgalla k otázce strukturního a funkčního vymezení větných typů (otištěno zde v doplněném znění na str. 172n.).

V závěru svého vystoupení M. Grepl věnoval pozornost prvnímu bodu diskusního příspěvku A. Mirowicze. Poznamenal, že opozice *realnost—ireálnost* nerozděluje typy vět podle modalit, ale probíhá i uvnitř vět oznamovacích.

B. HAVRÁNEK (Praha) se soustředil ve svém diskusním příspěvku zejména na otázky metodologické a zároveň s tím v podstatě zhodnotil průběh diskuse po prvním dnu zasedání.

Uvedl, že je možné mít na jazyk jako empirickou skutečnost různý vědecký pohled a pojmát ho zároveň vzhledem k lingvistice jako něco stálého. Připomněl však, že i tak jsou tu ovšem vždy dva různé aspekty: jazyk ze stanoviska mluvčího a jazyk ze stanoviska posluchače, tedy aspekt kódování a dekódování. Mimo to je tu ještě kód sám. Teoreticky by bylo ideální, aby tyto tři složky byly z hlediska informační hodnoty jednotné. Empirie nás však učí, že tomu tak vždy není.

Lingvistický pohled na jazykovou skutečnost je různý. To ukázal i dosavadní průběh diskuse. Na druhé straně je podle Havráneka žádoucí usilovat o jistou

krystalizaci názorů. V diskusi a v referátech se to projevilo ve snaze o pojmoslovnou jednotnost. V souvislosti s tím se B. Havránek soustředil na zpřesnění některých základních pojmů. Upozornil na to, že v referátech pojem větný typ kolísá. Chápe se jednou jako prototyp věty, jako věta v obecném smyslu, jindy ve smyslu druhovém, tedy jako druh věty. Sám doporučuje rozlišovat větu (větný celek) a větné typy jako druhy věty. Dále zdůraznil potřebu diferencovat mezi pojmy prvky věty a rysy (znaky) věty. Je možno mluvit o konstitutivních a fakultativních prvcích (elementech) věty, avšak něco jiného je, mluví-li se o jejich podstatných a akcidentních znacích.

V další poznámce upozornil Havránek také na důležitost fakultativních elementů ve stavbě věty a vyslovil se pro to, aby se symbolika rozšířila i na ně. V této souvislosti pak uvedl, že vedle pojmu fakultativní prvky je třeba pracovat i s pojmem potenciální prvky věty.

K pojetí jednočlenných vět připomněl, že se tím často rozumějí dvě různé věci: na jedné straně herozčleněnost a na druhé straně skutečná jednočlennost. Souhlasil dále s tím, že diskuse správně vyzvedla hegemonii verba finita ve struktuře slovanské věty. Připomněl však, že tu pořád zůstává otázka, zda věta, respektive některé její typy, skutečně musí verbum finitum mít. Zdůraznil, že tuto otázku je třeba řešit jak z hlediska historického, tak typologického.

Dále ocenil B. Havránek pozornost, které se v diskusi dostalo problematice větné sémantiky a vůbec jazykovému významu ve vztahu k denotatu. Zabýval se v této souvislosti zejména transformačními typy. Zdůraznil, že tu musíme rozlišovat reálné možnosti od potencionálnosti. Ukázal, že transformace aktivum → pasívum je obecně možná, ale ne vždy reálná. Při tom je třeba si klást otázku, jaký je vztah takové transformace k větné sémantice.

Od potenciálnosti transformačních operací přešel pak k potenciálnosti konkrétních transformátů. Ukázal např. na konstrukci *Jan je holen tátou*, že jde o větu teoreticky sice možnou, ale ve skutečnosti těžko v češtině realizovatelnou. Je realizovatelná jen potenciálně. Je tedy třeba vždy rozlišovat to, co se v jazyce skutečně realizuje a co je realizovatelné jen potenciálně. Z toho vyplývá, že je nutno stále dbát na empirickou jazykovou skutečnost. Musíme z ní sice abstrahovat, abychom se dostali kupředu, na druhé straně však nesmíme empirii pouštět ze zřetelce, neboť představuje neustálou korekturu právě oněch deduktivně předpokládaných možností.

*Podle magnetofonového záznamu
shrnul Miroslav Grepl*

